«فرهیختگان» وضعیت مهم‌ترین نهاد مالی حمایت از دانش‌بنیان‌های کشور را طی یک دهۀ گذشته بررسی کرد

در صندوق نوآوری و شکوفایی ۲۰ همت سرمایه وجود دارد

زهرا رمضانی
عضو هیأت‌مدیره دانشگاه

صندوق نوآوری و شکوفایی رایـــازوی معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان برای حمایت‌های مالی و تســـهیلاتی از اکوسیستم علم‌وفناوری کشور قلمداد می‌کنند؛ صندوقی که عمر بیش از یک‌دهه‌ای دارد و تا امروز توانســـته سهم تأثیرگذاری در توسعه این اکوسیستم در کشـــور بازی کند. با این حال عده‌ای معتقدند منابع مالی این صندوق امکان حمایت همه‌جانبه از فعالان دانش‌بنیانی و استارتاپی را نمی‌دهد و در مقابل منتقدان هم اعتقادشـــان آن است که مسئولان این صندوق در طول سال‌های گذشته مدیریت درستی در منابع مالی نداشته‌اند و به همین دلیل، آن‌طور که انتظار می‌رفت نتوانستند از این ظرفیت برای رونق بخشـــی به این حوزه استفاده کنند. در این گزارش به بررسی چگونگی شکل‌گیری این صندوق، فرازوفرودهای این صندوق درطول ۱۵ سال گذشته و همچنین پیشنهادهایی برای آینده این صندوق ارائه داده‌ایم.

صندوق چگونه متولد شد؟

قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و تجاری‌سازی نوآوری‌ها و اختراعات که در سال ۱۳۸۹ از سوی مجلس‌ها به تصویب رسید را باید پایه اولیه شکل‌گیری صندوق نوآوری و شکوفایی ریاست‌جمهوری دانست؛ چراکه ماده ۵ این قانون به صراحت شکل‌گیری صندوقی با عنوان صندوق نوآوری و شکوفایی ذیل شورای عالی علوم را مطرح کرده بود.

ماده قانونی که باعث شد در شهریورماه ۱۳۹۰، هیئت وزیران بر اساس پیشنهاد خود شورای عالی علوم و طبق تبصره سوم ماده ۵ همان قانون حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان، اساسنامه مربوط به صندوق نوآوری و شکوفایی را به تصویب برساند.

اساس‌نامه‌ای که در بیست‌وسومین روز اسفندماه سال ۹۰ از سوی معاون اول رئیس جمهور وقت ابلاغ و در اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۱ نیز با چراغ سبز شورای نگهبان به تأیید رسید. از طرف دیگر با تصویب آیین‌نامه اجرایی ماده ۵ قانون حمایت از شرکت‌ها در آبان‌ماه ۱۳۹۱، عملاً ریل‌گذاری برای ایجاد زیرساخت‌های صندوق نوآوری و شکوفایی مانند تهیه ساختار سازمانی، دستورالعمل‌ها، ایجاد کمیته اعتباری، تشکیل جلسات شورای معاونان و بررسی طرح‌های ارائه‌شده از سوی شرکت‌ها برداشته شد. درنهایت صندوق از سال ۱۳۹۲ کار خود را به شکل رسمی آغاز کرد.

سکان‌داری صندوق نوآوری به چه کسانی رسید؟

حمیدرضا رزاقی، عضو هیئت‌علمی دانشکده مهندسی عمران علم و صنعت اولین رئیس صندوق نوآوری و شکوفایی است که در سال ۱۳۹۱ با حکم رئیس جمهور وقت به خیابان زاینده‌رود شرقی رفت، فردی که البته مدت زیادشان چندان دوام نیاورد. کمی بعد باروی کار آمدن دولت اول حسن روحانی، بهزاد سلطانی که در کارنامه کاری‌اش، حضور در مسند معاونت پژوهشی دانشگاه کاشان دیده می‌شد، دومین رئیس این صندوق شد. او که تا ۱۳۹۷ بر کرسی ریاست باقی ماند و بالاخره مهرماه آن سال، صندلی ریاستش را به علی وحدت تحویل داد تا صندوق دوران مدیریت سومین رئیس خود را تجربه کند. بعد از آن با آغاز به کار دولت چهاردهم، رئیس‌جمهور شهید علی رحکمی که در فروردین‌ماه ۱۴۰۲ صادر کرد، محمدصادق خیاط‌بیان را به‌عنوان چهارمین رئیس این صندوق معرفی کرد؛ فردی که در حال حاضر نیز سکان‌دار بزرگ‌ترین صندوق مالی اکوسیستم دانش‌بنیان کشور شناخته می‌شود.

تکالیفی قانونی که اساسنامه بر دوش صندوق می‌گذارد

۲۷ اردیبهشت‌ماه ۹۱ بود که با اساسنامه مطرح‌شده از پیشنهاد شورای عالی علوم در ۴ فصل و ۱۵ ماده به تصویب هیئت وزیران وقت رسید؛ اساسنامه‌ای که ماده سوم آن، فعالیت‌های صندوق را شفاف کرد، ازجمله آن می‌توان به برآورد منابع مالی موردنیاز و تأمین آن از طریق منابع دولتی، بودجه‌های سنواتی، درآمد حاصل از سرمایه‌گذاری و سپرده‌گذاری وجوه مازاد صندوق و سایر منابع در راستای اهداف صندوق اشاره کرد. همچنین براساس همین ماده قانونی بررسی بازار و وضعیت فنی، مالی- اقتصادی شرکت‌ها و مؤسسه‌های دانش‌بنیان و طرح‌های آن‌ها به‌منظور اعطای تسهیلات، شناسایی و انتخاب شبکه کارگزاری در ارائه خدمات مالی و تسهیلاتی و پشتیبانی صندوق، کمک مالی و حمایت از نهادهای پشتیبان تجاری‌سازی نوآوری و فناوری و فراهم‌کردن خدمات توانمندسازی شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان، نظارت بر مراحل تخصیص منابع صندوق به شرکت‌ها و مؤسسات و فعالیت‌های دانش‌بنیان مدیریت بهینه منابع هم از دیگر وظایف صندوق به‌حساب می‌آید.

از سوی دیگر تعیین تکلیف نحوه تأمین مالی سرمایه خود صندوق را هم باید ازجمله موضوعات اساسی دانست که در اساسنامه مطرح شده است. براساس ماده ۵ اساسنامه ۶ راه برای تأمین مالی صندوق دربنظر گرفته‌شده که مهم‌ترین آن را می‌توان کمک‌های دولت از طریق بودجه سالانه کشور، کسب سود و کارمزد تسهیلات و درآمد حاصل از سرمایه‌گذاری وجوه مازاد صندوق دانست. اتفاقی که البته با نگاهی به وضعیت سرمایه‌ای صندوق باید عنوان کرد چندان کارایی نداشته و عملاً صندوق جز از طریق منابع دولتی، نتوانسته تأمین مالی قابل‌قبولی را برای خود در طول دوران فعالیتش رقم بزند.

صندوق نوآوری و شکوفایی؛ از سرمایه ۳ همتی تا ۵۰ همتی

صندوق در سال ۱۳۹۲ کار خود را با سرمایه سه همتی آغاز کرد، سالی که با در نظر گرفتن قیمت سه هزار تومانی دلار، طبیعتاً می‌توانست تأثیر زیادی در اکوسیستم علم وفناوری کشور داشته باشد. رقمی که البته یک‌دهه ثابت مانده بود تا اینکه بالاخره در سال ۱۴۰۲ با حمایت دولت وقت و مجلس‌ها، اعتبار آن به ۱۰ همت رسید، یعنی عملاً طرف یک‌دهه شاهد افزایش ۲۳۳ درصدی سرمایه هستیم. در حالی که نرخ دلار هم در همین بازه از ۳ هزار تومان به ۹۳ هزار تومان رسید.

اتفاقی که باعث شده بود در عمل نسبت مناسبی بین درخواست‌های حمایتی دانش‌بنیان‌ها و میزان اندوخته صندوق وجود نداشته باشد. البته سرمایه صندوق بهمن‌ماه سال گذشته با تصویب هیئت وزیران به ۵۰ همت رسیده تا شاهد رشد ۴۰۰ درصدی سرمایه آن باشیم. هر چند نمی‌توان این مسئله را هم نادیده گرفت که تا زمان تنظیم این گزارش، از مبلغ مصوب شده تنها هفت همت آن به صندوق واریز شده تا این‌گونه در مجموع سرمایه صندوق به ۲۰ همت برسد. از طرف دیگر قرار است مابقی ۵۰ همت طی ۳ سال آینده به صندوق واریز شود.

نیم درصد از منابع عمومی بالاخره به صندوق می‌رسد؟

یکی از مسائلی که طی یک‌دهه اخیر از سوی مسئولان صندوق به‌عنوان دلیلی برای عدم توانایی صندوق در حمایت از دانش‌بنیان‌ها مطرح می‌شود، بحث نبود سرمایه لازم برای این کار است. سیاوش ملکی‌فر، معاون توسعه صندوق نوآوری و شکوفایی اعلام کرده که سهم سالانه نیم درصدی صندوق از بودجه عمومی که رقمی بیش از ۱۰ هزار میلیارد تومان می‌شود، هیچ‌گاه به صندوق واریز نشده و عملاً به دلیل محدودیت منابع مالی، مجبوریم شرکت‌های بزرگ‌تر را به بانک‌ها معرفی کنیم.

افت‌وخیزهای صندوق در حمایت مالی از دانش‌بنیان‌ها

در مجموع از سال ۱۳۹۳ تا سال گذشته، ۱۵ هفت را در قالب تسهیلات به شرکت‌های دانش‌بنیان ارائه داده است. رقمی که با در نظر گرفتن ۱۰ هزار و ۴۸ شرکت دانش‌بنیان، باید عنوان کرد به‌صورت میانگین به هر کدام از این شرکت‌ها، اعتبار یک میلیارد تومانی رسیده است. این صندوق درطول ۱۰ سال گذشته، به‌صورت میانگین، سالانه هزار و ۵۰۰ میلیارد تومان تسهیلات را در اختیار شرکت‌های دانش‌بنیان قرار داده است. در این میان بالاترین میزان حمایت صندوق از حیث رقم اعطاشده به شرکت‌ها را هم باید مربوط به سال گذشته دانست که در آن حدود ۲۱ همت به دانش‌بنیان‌ها تسهیلات ارائه شده بود. طبیعتاً کمترین میزان را هم باید مربوط به سال ۱۳۹۳ دانست که در آن تنها ۲۱ میلیارد تومان حمایت مالی صندوق را شاهد بودیم. موضوع دیگری که باید در این میان ملاک عمل قرار داد، تعداد تسهیلات ارائه شده است. در طول یک‌دهه گذشته، در مجموع ۱۶ هزار و ۶۸ مورد تسهیلات از سوی این صندوق به شرکت‌های مشمول ارائه شده بود. در این بین بالاترین میزان تعداد تسهیلات به سال ۱۳۹۹ برمی‌گردد که در آن مجموعاً دوهزار و ۷۵۷ بار وام به سه دانش‌بنیان‌ها ارائه شده اما این میزان در سال گذشته به دوهزار و ۶۸ مورد کاهش یافته است.

در این میان شاید بد نباشد به این مسئله هم توجه کرد که سال گذشته در مجموع دوهزار و ۶۸ مورد تسهیلات ارائه شده بود که با در نظر گرفتن رقم حدوداً ۲۱ همتی، باید عنوان کرد که در هر رقم تسهیلات ارائه شده، اعتباری ۱۰ میلیارد تومانی به دانش‌بنیان‌ها رسیده است. موضوع دیگری که نمی‌توان آن را از قلم انداخت اینکه شاید در نگاه اول چنین ارقامی، قابل‌توجه به نظر بیایند، اما وقتی آن را در کنار هزینه‌های تحقیق‌وتوسعه قرار داده و این مهم را هم مدنظر قرار دهیم که به هر شرکت دانش‌بنیان سهم اندکی از کیک تسهیلاتی صندوق می‌رسد، باید عنوان کرد که تسهیلات ارائه شده، نمی‌تواند به‌صورت کامل نیاز مالی شرکت‌های دانش‌بنیان را تأمین کند.

سال	رقم تسهیلات ارائه‌شده (میلیارد تومان)	درصد تغییرات
۱۳۹۳	۴۱	–
۱۳۹۴	۲۶۱	۵۳۶
۱۳۹۵	۴۲۴	۶۲
۱۳۹۶	۲۴۶	-۴۳
۱۳۹۷	۱۱۳۹	۳۶۳
۱۳۹۸	۳۲۱۰	۱۸۲
۱۳۹۹	۶۱۷۳	۹۲
۱۴۰۰	۵۳۵۲	-۱۳
۱۴۰۱	۸۵۳۳	۵۹
۱۴۰۲	۸۹۲۶	۵
۱۴۰۳	۲۰۹۷۷	۱۳۴

حمایت ۳۰ همتی صندوق از اکوسیستم در قالب ارائه ضمانت‌نامه

ارائه ضمانت‌نامه از ســـوی صندوق هم یکی دیگر از روش‌های حمایت مالی از دانش‌بنیان‌ها به‌حساب می‌آید. روشی که از سال ۱۳۹۴ آغاز شد و از همان برهه تاکنون، ۳۰ همت حمایت مالی از این طریق از اکوسیستم دانش‌بنیانی کشور صورت گرفته است. کمترین میزان ضمانت‌ها هم مربوط به سال ۱۳۹۴ با یک میلیارد تومان و بیشترین میزان هم مربوط به سال گذشته با حدود ۱۱ همت بوده است. وقتی این ارقام را در کنار تعداد ضمانت‌ها که درمجموع حفت‌هزار و ۱۰۲ مورد می‌رسید، قرار دهیم، باید عنوان کرد در سال گذشته به‌صورت میانگین برای هر ضمانت، اعتبار ۱۰ میلیارد تومان در نظر گرفته شده بود، همچنین بیشترین تعداد ضمانت‌ها مربوط به سال ۱۴۰۰ است که در آن هزار و ۴۴۲ مورد ضمانت به دانش‌بنیان‌ها ارائه شده بود و کمترین تعداد نیز مربوط به سال ۱۳۹۴ با تنها ۱۱ مورد ارائه ضمانت‌نامه است.

سال	رقم ضمانت‌نامه ارائه‌شده (میلیارد تومان)	درصد تغییرات
۱۳۹۳	–	–
۱۳۹۴	۱	–
۱۳۹۵	۵	۴۰۰
۱۳۹۶	۱۰	۱۰۰
۱۳۹۷	۱۸	۸۰
۱۳۹۸	۱۲۶۷	۶,۹۳۸
۱۳۹۹	۲۴۱۶	۹۱
۱۴۰۰	۳۴۷۵	۴۴
۱۴۰۱	۳۷۴۵	۷
۱۴۰۲	۸۲۷۰	۱۲۱
۱۴۰۳	۱۰۷۱۷	۳۰

ادامه از صفحه ۵

تقلیل کم‌کاری صندوق به نبود سرمایۀ مالی، ساده‌سازی است

با وجود اینکه نبود سرمایه و ضعیف شدن مکانیسم مالی صندوق طی ســـال‌های اخیر، بـــه عنوان مهم‌ترین مانـــع در حمایت از دانش‌بنیان‌ها مطرح شـــده، اما برخـــی از چهره‌های این حوزه، کمبود سرمایه را مسئله اصلی صندوق نمی‌دانند به طوری که علی چایرک، عضو گروه‌سیاســـت‌گذاری و آینده‌پژوهی پژوهشگاه نیرو نگاه متفاوتی به این حوزه دارد. او نه‌تنها سهم سرمایه و تقویت این حوزه را در حمایت از دانش‌بنیان‌ها تأثیرگذار نمی‌داند، بلکه معتقد است: «ســـرمایه تخصیص‌یافته به صندوق (مثلاً ۳ هزار میلیارد تومان در ســـال‌های ابتدایی) با توجه به شرایط اقتصادی کشور در زمان خودش رقم قابل‌توجهی بوده است. شاید امروز با نرخ فعلی دلار این مبلغ ناچیز به نظر برســـد، اما در زمان خود معتادار بود و صندوق هم همه آن را یکجا هزینه نکرده است.» صحبت‌های او به همین جا ختم نمی‌شود. این عضو هیئت علمی با فرض ناکافی بودن ســـرمایه اولیه صندوق، می‌گوید: «خروجی‌های صندوق نشـــان می‌دهد بهره‌وری لازم از طریق آن حاصل نشـــده است. انتظار می‌رفت صندوق نوآوری و شکوفایی سهمی معنادار برای شرکت‌های دانش‌بنیان در GDP، صادرات و اشتغال ایجاد کند، اما وقتی ورودی و خروجی یک سیستم برابر باشد، یعنی بهره‌وری در آن رخ نداده اســـت.» به بیان ساده، اگر یک درصد از GDP به علـــوم و فناوری اختصاص می‌یابد و ســـهم این حوزه در GDP همان یک درصد باقی می‌ماند، عملاً ارزش افزوده‌ای ایجاد نشده و این نشان‌دهنده بهره‌وری نزدیک به صفر در این سیستم است.»

او ســـرمایه مالی را تنها بخشی کوچکی از مسئله صندوق می‌داند و می‌گوید: «مســـئله مهم این است که در حیطه فعالیت صندوق از منظر علوم اجتماعی، شاهد سرمایه سیاسی (حمایت شخص اول کشور)، سرمایه اجتماعی (علاقه نخبگان جوان به این حوزه) و سرمایه فرهنگی هم بودیم، اما صندوق نتوانسته از این ظرفیت‌ها به‌درستی استفاده کند. به همین دلیل طبیعتاً کاهش بحث سرمایه به سرمایه مالی، نوعی ساده‌سازی و انحراف از مسئله اصلی است.» یکی از مدیران صندوق‌های پژوهش و نوآوری غیردولتی کشـــور نیز می‌گوید: «واقعیت آن است که بحث سرمایه صندوق چندان اثری در این زمینه نداره به طوری که می‌بینیم، مســـئولان معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان عنوان کرده‌اند برای سال آینده با کاهش ۵۰ درصدی بودجه روبه‌رو شده‌ایم؛ این در حالی است که ما از اکوسیســـتم فناوری چه معاونت علمی و چه صندوق بعد از یک دهه انتظار داریم که منابع آن‌ها بتواند به چرخ اقتصاد کمک کرده و شاهد تحقق اقتصاد پایدار و ایجاد شغل در این زمینه باشیم. سؤال این است که با وجود گذشت ۱۰ سال از راه‌اندازی صندوق و تزریق ســـرمایه به آن، چه نیازی از کشـــور از طریق صندوق به صورت کامل محقق شـــده و چه عدالتی در توزیع منابع مالی آن صورت گرفته است؟»

تسهیلات و مقررات؛ ناآشنا برای دانش‌بنیان‌ها

با وجود اینکه صندوق خدمات خود را در قالب‌های مختلف مانند تسهیلات، ضمانت‌نامه‌ها، سرمایه‌گذاری جســـورانه، حمایت از ایجاد کارخانه‌های نوآوری، خدمات شـــتابدهی و توانمندسازی ارائه می‌دهد اما قطعـــاً تا زمانی که جامعه هدف‌اش از آن‌ها و یا قوانین مربوط به چگونگی بهره‌مندی از تســـهیلات تعیین‌شده، اطلاعی نداشته باشند، نمی‌توان انتظار داشت خدمات تعریف‌شده در صندوق بتواند دردی از اکوسیســـتم دانش‌بنیان دوا کند. فرهاد بخشـــی، مدیرعامل شرکت دانش‌بنیان پدیده زیستی نانو با انتقاد از عدم اطلاع‌رســـانی درست در حوزه قوانین مرتبط به تسهیلات مختلف صندوق می‌گوید: «یکی از تســـهیلاتی که صندوق ارائه می‌دهد، تســـهیلات رهن فضای اداری است اما مشکل اصلی آنجاست که شفافیت کاملی درباره قوانین مربوط به این تسهیلات وجود ندارد و همین مسئله هم باعث ایجاد مشکلات مختلف برای دانش‌بنیان‌ها می‌شود.»

او با تأکید بر اینکه متأســـفانه صنـــدوق در اعلام قوانین مربوط به تســـهیلات شفاف عمل نمی‌کند، می‌گوید: «این اتفاق باعث می‌شود شرکت‌ها در ابتدا نتوانند باید چه مسیری را برای به دست آوردن تســـهیلات طی کنند. مثلاً همین بحث تســـهیلات مربوط به رهن فضای اداری. شرکت‌هایی که میزان فروش محصولشان از یک حدی فراتر برود، نمی‌توانند از آن استفاده کنند اما این شرط مهم در همان ابتدا به شـــرکت‌ها اعلام نمی‌شود به طوری که خودمان تا لحظه آخر و زمانی که کارشـــناس برای بازدید از شرکت آمده بود، نمی‌دانســـتیم مبلغ فروش شرکت ما باعث شده تا ما مشمول این تسهیلات نشویم. این در حالی است که اگر همان ابتدایی به ما می‌خواستیم این تسهیلات را دریافت کنیم، اطلاع‌رسانی در این زمینه صورت گرفته بود، قطعاً زمانمان را صرف بروکراسی مربوط نمی‌کردیم. بروکراسی که درنهایت هم نتیجه‌ای برایمان نداشت و مجبور شدیم یک سال‌ونیم بیشتر در همان فضای قبلی‌مان بمانیم.» نکته جالب در صحبت‌های این فعال دانش‌بنیان آن است که بسیاری از فعالان این عرصه حتی در جریان حمایت‌هایی که صندوق در حوزه کسب استانداردهای لازم محصولات دانش‌بنیان انجام می‌دهد هم نیستند و به نظر می‌رسد تا حوزه ارائه تسهیلات مربوط به حضور در نمایشگاه‌های داخلی و خارجی و برگزاری دوره‌های طراحی سایت قرار می‌گیرند؛ چراکه اطلاع‌رسانی پیرامون آن‌ها بهتر از دیگر بخش‌ها صورت گرفته است.

حمایت‌هایی که راضی‌کننده نیست

صندوق نوآوری و شـــکوفایی به عنوان اصلی‌تریـــن نهاد تأمین مالی دولتی اکوسیستم دانش‌بنیان در کشور شناخته می‌شود. در سال گذشته درمجموع ۳۵ هزار میلیارد تومان تسهیلات و خدمات مالی به شرکت‌های دانش‌بنیان ارائه داده، اما در مجموع عملکرد حمایتی این صندوق چندان رضایت‌بخش نیســـت به طوری که رضا نقی‌زاده، عضو مرکز تحقیقات سیاست‌های علمی کشـــور و چهره فعال اکوسیستم فناوری و نوآوری درباره حمایت‌های صورت گرفتـــه از دانش‌بنیان‌ها می‌گوید: «امروز ابزارهای تأمین مالی صندوق پاســـخگو است اما مشکل این است که منابع مالی صندوق در طول زمان از لحاظ ارزش، کم شده است. یعنی زمانی صندوق با دلار هزار تومانی، صد میلیون تومان به شـــرکت‌های دانش‌بنیان‌ها ارائه می‌داد، اما امروز با در نظر گرفتن دلار ۹۰ هزار تومانی باید بیش از ۳ میلیارد تومان به شـــرکت‌ها تسهیلات دهد که عملاً این امکان وجود ندارد. وضعیت نرخ دلار از یک‌سو و عدم توانایی صندوق برای حمایت مالی متناسب با شرایط امروز شرکت‌های دانش‌بنیان باعث شده تا به گفته نقی‌زاده، تسهیلات مالی صندوق برای برخی از حوزه‌های دانش‌بنیان مانند IT کارایی داشته باشد ولی در مقابل، شرکت‌هایی که نیازمند تولید محصول هستند، عملاً نتوانند بهره‌ای از این صندوق ببرند.»

دانش‌بنیان‌ها را به بانک‌ها حواله ندهید!

یکی از چالش‌هایی که طی ســـال‌های اخیـــر در کنار کاهش ارزش حمایت‌های مالی صندوق، شـــرکت‌ها را بـــه خود درگیر کرده، بحث پاسکاری شدن شرکت‌ها بین بانک‌های عاملی است که از سوی صندوق برای دریافت تســـهیلات معرفی می‌شـــوند. بانک‌هایی که شیوه‌های ارزشـــیابی خود را دارند و از طرف دیگر بروکراسی طولانی آن‌ها باعث شده تا عملاً دانش‌بنیان‌ها از خیر دریافت تسهیلات بگذرند. نقی‌زاده در این باره می‌گوید: «با وجود اینکه صندوق با ضمانت خودش شرکت‌های دانش‌بنیان را برای دریافت تسهیلات به نظام بانکی معرفی می‌کند، اما مشکل اصلی اینجاست که بانک‌ها رفتارشان با شرکت‌ها از روی شناخت از اکوسیستم دانش‌بنیان نیست. از طرف دیگر از آنجایی که منابع مالی به میزان فروشـــه و تنوع حوزه‌های فناوری کشور رشد پیدا نکرده، شاهد رفتارهای ســـختگیرانه‌ای برای اعطای تسهیلات هستیم. موضوعی که مشـــکلاتی را برای دانش‌بنیان‌ها ایجاد کرده است.» البته به گفته این فعال اکوسیســـتم علم و فناوری، اگر مصوبه رسیدن سرمایه صندوق به ۵۰ همت با تادیه همراه شود، می‌تواند مشکلات این حوزه را حل کند.

سیدامیرحســـین تقوی، مدیرعامل شرکت دانش‌بنیان نانوفناوران خاور نیز با بیان اینکه متأسفانه بروکراسی دریافت تسهیلات به حدی سخت است که وقتی شرکت‌ها متوجه می‌شوند برای دریافت آن باید به بانک‌ها مراجعه کنند، می‌دانـــد بعد از درگیری چندماهه عملاً رقمی دریافت نمی‌کنند، می‌گوید: «در گذشته صندوق نوآوری و شکوفایی خودش این تســـهیلات را دریافت می‌کرد و عملاً شرایط برای دریافت بسیار راحت بود درحالی‌که امروز با شـــرایط بسیار سختی برای دریافت تسهیلات روبه‌رو هستیم، به حدی که شرکت‌ها عملاً از دریافت تسهیلات از سوی بانک‌ها شـــانه خالی می‌کنند؛ چراکه بانک‌ها با هر ترفندی به دنبال آن هستند که تسهیلات دانش‌بنیان‌ها را ندهند و شرایطی را برای شرکت‌ها ایجاد می‌کنند تا نتوانند تسهیلات را دریافت کنند.»

آنچه در صحبت‌های این فعال دانش‌بنیانی بیشتر به چشم می‌خورد، آن اســـت که شرکت‌ها مجبورند یک بار اسناد و مدارک لازم را به صندوق ارائه دهند تا در وهله اول مشـــخص شود که اصلاً مشمول تسهیلات می‌شوند و بعد از آن تازه وارد بروکراسی بانک‌ها شوند. مشکل اینجاست که بانک شرایط خاص خودش را در حوزه‌هایی مانند اعتبار اطلاعاتی و ارائه ضمانت‌های مربوطه از سوی شرکت‌ها دارد.

فرهاد بخشی، مدیرعامل شرکت دانش‌بنیان پدیده زیستی نانو نیز کندبودن روال دریافت تسهیلات از سوی شرکت‌ها را دلیلی می‌داند که در آینده می‌تواند زمینه را برای فاصله گرفتن شرکت‌ها از صندوق‌ها ایجاد کند. اتفاقی که طبیعتاً می‌تواند تأثیر منفی در نقش صندوق برای اکوسیســـتم دانش‌بنیانی کشور فراهم کند.

مقررات و سامانه‌هایی برای قفل ارائه تسهیلات!

هرچند تســـهیلات صندوق تنها به اعطای وام‌ها و یا ارائه ضمانت‌ها خلاصه نمی‌شـــود، اما با گپ‌وگفتی بـــا دانش‌بنیان‌ها می‌توان فهمید برخـــی از مقررات و حتی راه‌اندازی برخی از ســـامانه‌ها هم به جای اینکه تسهیل و تســـریع‌کننده فرایند باشند، عملاً نقش سنگ بزرگ را برای عدم پرداخت تســـهیلات ایفا می‌کنند. فرهاد بخشی، مدیرعامل شـــرکت دانش‌بنیان پدیده زیستی نانو، سامانه غزال و عدم توجیه بودن افرادی که در کســـوت کارگزار در صندوق حضـــور دارند را به عنوان چالش اصلی شـــرکت‌های دانش‌بنیان در دریافت تسهیلات نام برده و می‌گوید: «با وجود اینکه برخی از خدمات به خوبی انتخاب شده‌اند اما روند دریافت خدماتی که باید از طریق ســـامانه غزال پیگیری کرد، به حدی ســـخت است که شرکت‌ها را با مشکلات جدی روبه‌رو کرده است. متأســـفانه حتی کارگزارانی که برای پاسخ به سؤالات شرکت‌ها انتخاب شده‌اند توجیه نیستند و نمی‌توانند به سؤالات به خوبی پاسخ دهند و عملاً باعث ســـردرگمی شرکت‌ها می‌شود. البته مشکلات تنها به اینجا ختم نمی‌شـــود؛ چراکه برخی از مقررات موجود هم به حدی سخت است که امکان تحقق آن‌ها وجود ندارد.»

او صحبت‌هایش را این طور ادامه می‌دهد: «به طور مثال برای خدمات آزمایشگاهی صندوق تسهیلاتی به مبلغ ۳۰۰ میلیون تومان ارائه می‌دهد، اما شـــرایطی که برای استفاده از آزمایشگاه‌ها گذاشته، باعث می‌شود تا عملاً بخش قابل توجهی از شـــرکت‌ها نتوانند از آن بهره ببرند. به طور مثال عنوان می‌شـــود حتماً باید آزمایشگاه مدنظر جزء آزمایشگاه‌های همکار بوده و یا دارای استانداردهای تعیین شده از سوی صندوق باشد. قطعاً رسیدن به چنین آزمایشگاه‌هایی برای همه دانش‌بنیان‌ها امکان‌پذیر نیست و از طرف دیگر نیز برای این کار باید هزینه بالایی انجام دهند و با توجه به اینکه دریافت تســـهیلات بروکراسی خودش را دارد، خیلی از شرکت‌ها ترجیح می‌دهند از خیر این تسهیلات بگذرند.»

جایگاه صندوق در اکوسیستم فناوری کجاست؟

یکی از موضوعات مهمی که درباره صندوق نوآوری و شکوفایی وجود دارد، جایگاه آن در ســـاختار اکوسیستم علم و فناوری کشور و تعریف نسبت درست صندوق در همراهی با معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان، شورای عالی عتف و صندوق توسعه ملی است. موضوعی که نگاه‌های متفاوتی نســـبت به آن وجـــود دارد. چایرک، عضو هیئت علمی پژوهشـــگاه نیرو حکمرانی فناوری و نوآوری را مسئله‌ای کلان و فراتـــر از رقابت میان نهادهایی مثل معاونت علمی و فناوری و صندوق می‌داند و می‌گوید: «متأســـفانه این مسئله یک چالش ملی است. از طرف دیگر برخلاف تصور رایج، بین معاونت علمی و صندوق‌های نوآوری چندانی وجود ندارد، بلکه نوعی رقابت قدرت دیده می‌شـــود. معاونت به‌دنبال تسلط بر صندوق است. اولی گراهی دانش‌بنیان صادر می‌کند و دومی تسهیلات می‌دهد، اما هر دو می‌خواهند چوبی را زیر چتر خود بیاورند. این نزاع ساختاری، ریشه در نظام حکمرانی فناوری کشور دارد که فرار از صندوق است.»

جالب اینجاست که یحیی پالیزدار، مدیرعامل صندوق سرمایه‌گذاری خطرپذیر فولاد مبارکه نیز برخی از کارکردهای این صندوق و معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان را یکسان می‌داند و می‌گوید: «با این حال اگر بخواهیم نگاه مجزا داشته باشیم، باید عنوان کرد صندوق یک نهاد تأمین مالی است اما معاونت علمی، یک نهاد سیاست‌گذاری است و قطعاً این دو با یکدیگر متفاوت و حضور هر دو برای اکوسیستم لازم است.» رضا نقی‌زاده، عضو مرکز تحقیقات سیاســـت‌های علمی هم با تعریف جایگاه صندوق نوآوری و شـــکوفایی در قیاس با صندوق توسعه ملی می‌گوید: «کارکرد هر دو صندوق متفاوت است و به همین دلیل هر دو جایگاه خودشـــان را در این حوزه دارند. به طور مثال تنها شرکت‌هایی می‌توانند از صندوق نوآوری تسهیلات بگیرند که عمدتاً جزء شرکت‌های کوچک و متوسط هستند اما آن‌هایی که به صندوق توسعه ملی مراجعه می‌کردند، عمدتاً کارکردهای بزرگ و در سطح بین‌المللی دارند.»

چنرینه بازحمایتی برای صندوق‌های پژوهش

یکی از کارکردهای اصلی صندوق نوآوری و شـــکوفایی را باید حمایت از صندوق‌های پژوهش و نوآوری در کشـــور دانســـت. صندوق‌هایی که هرکدام به نوبه خود می‌توانند تأثیری در این اکوسیســـتم داشته باشند؛ مسئله مهم اینجاست که صندوق نوآوری تا چه میزان توانسته چتر حمایتی کامل را برای این صندوق‌ها داشـــته باشـــد؟ با وجود اینکه مدیرعامل صندوق سرمایه‌گذاری خطرپذیر فولاد مبارکه معتقد است تســـهیلگری و مجوزهایی که به صندوق‌های پژوهش و نوآوری ارائه می‌دهد، اتفاق خوبی برای این اکوسیستم به شمار می‌رود و تا امروز بیش از ۴۰ مجوز سی‌وسی‌صادر شده که درمجموع ۲۰ همت هم سرمایه ثبتی دارند؛ اما مدیرعامل یکی از صندوق‌های پژوهش و نوآوری تهران نگاه متفاوتی به این حوزه دارد و می‌گوید: «امروز می‌بینیم صندوق‌های نوآوری سهم چندانی در اقتصاد کشور ندارند و بیشتر آن‌ها به اصطلاح در صف هستند تا بتوانند از منابع مالی صندوق بهره بگیرند. این مســـئله نشان می‌دهد سیاست‌گذاری درســـتی در مواجهه با صندوق‌های پژوهش و نوآوری صورت نگرفته اســـت. از طرف دیگر می‌بینیم امروز صندوق نوآوری رقیب صندوق‌های پژوهش و نوآوری شده و در کنار آن توزیع منابع نیز به صورت نامتوازن در کشور صورت گرفته است.»

اظهارنظر فعالان زیســـت‌بوم دانش‌بنیان در عرصه‌های مختلف نشان می‌دهد صندوق در عمل نتوانســـته در حوزه‌های اطلاع‌رسانی، ارائه تسهیلات متناســـب با نیاز واقعی شرکت‌ها، حمایت از صندوق‌های ویس‌سی نقش قابل توجهی را برای اکوسیستم بازی کند؛ موضوعی که به عبارت دقیق‌تر می‌توان این طور عنوان کرد که صندوق در تحقق اقتصاد دانش‌بنیان و اثرگذاری دانش‌بنیان در تولید ناخالص کشـــور نمره قبولی نمی‌گیرد. هرچند بررســـی آمارهای ارائه‌شده از سوی خود مسئولان نشـــان‌دهنده ارقام بالای حمایتی از دانش‌بنیان‌ها است، اما وقتی این ارقام را از حیث نیاز واقعی دانش‌بنیان‌ها نگاه می‌کنیم، شرایط متفاوت می‌شود. از طرف دیگر نمی‌توان این مسئله را هم نادیده گرفت که حالا صندوق تجربه ۱۰ ساله‌ای دارد که می‌توان از آن برای ریل‌گذاری جدید استفاده کند.

۵ پیشنهاد برای تغییر مسیر صندوق نوآوری و شکوفایی

صندوق نوآوری و شکوفایی تجربه یک‌دهه‌ای در حمایت از اکوسیستم دانش‌بنیان کشور دارد؛ تجربه‌ای که با فراز و فرودهای زیادی همراه بوده و در این مدت نیز نقدهای متفاوتی نســـبت به عملکرد این صندوق مطرح شـــده اســـت. در همین راستا به ســـراغ ۵ تن از بازیگران بخش‌های مختلف اکوسیستم رفتیم تا پیشـــنهادهای خود را برای بهبود حرکت این نظام تأمین مالی اکوسیستم ارائه دهند.

۱ اساسنامۀ صندوق برای حمایت از TRLهای پایین تغییر کند

رضا نقی‌زاده، عضو مرکز تحقیقات سیاســـت‌های علمی کشور

تأمین مالی یک زنجیره اســـت. امروز تقریباً ابزارهای حمایت مالی از ســـوی صندوق نوآوری و شـــکوفایی به درســـتی شـــکل گرفته و با تقویت شرکت‌های دانش‌بنیان بهتر هم می‌شود. اما از آنجایی که مشکل